

ASMUSOVA MONOGRAFIE V SLOVENSKÉM PŘEKLADU

Asmusova práce *Marx a buržoasní historismus* vyšla již v roce 1933. Její autor se v této době presentoval jako jedna z největších nadějí mladé sovětské filosofie a marxismu vůbec. Měl už za sebou několik knižních publikací, z nichž jmenujme *Dialektický materialismus a logika* z r. 1924, *Náčrt dějin dialektiky* (přepřevázané vydání titulu z r. 1924) z r. 1930, *Kantova dialektika* z téhož roku a celou řadu časopiseckých studií a statí.

Marx a buržoasní historismus vychází v době, kdy autora zdobí pověst erudovaného a vzdělaného myslitele, schopného skvěle se orientovat ve velmi složité a současně široce koncipované filosofické problematice.

Slovenský a český čtenář se nyní může s touto nesporně pozoruhodnou prací seznámit ve velmi kvalitním slovenském překladu M. Zigu, opatřeném úvodní studií J. Suchého (1). Připomínáme, že toto vydání mělo za svoji předlohu vydání originálu z r. 1971 (2).

Domníváme se, že nebudeme hovořit pouze jménem menšího okruhu zájemců, spjatých profesionálně s problematikou, kterou publikace nastoluje, jestliže řekneme, že překlad publikace znamená spíše a převážně možnost šíření práce i tam, kde jazykové zábrany byly silnější než přitažlivost tématu, než její vlastní uvedení do našeho filosofického prostředí. Práce je totiž poměrně známa. Současně — a souvisí to snad s relativní nerozpracovaností problematiky buržoasní filosofie dějin, její marxistické kritiky a interpretace — poměrně méně byla dostatečně bezprostředně využívána a explicitně citována.

Vedle již zmíněného znamená tedy slovenský překlad podtržení jejího významu a můžeme říci i aktuální hodnoty pro naše prostředí, což je zřejmě hlavním smyslem

a cílem celé edice, jejíž počátek tvoří právě Asmusova práce.

Slovenský a český čtenář se tedy s prací seznamuje v nezměněné podobě po čtyřicetiletém časovém odstupu. Vzhledem k tomuto odstupu a jejímu kriticko-analytickému charakteru by snad bylo povinností recenzenta položit si otázku ujasnění metody psaní takovéto recenze, případně otázku, zda je vůbec regulerní takovouto recenzí psát.

V případě námi posuzované práce jsou tu momenty, které takovémuto přístupu přitakávají. Předně je to etymologie samotného slova recenze. Jsou tu však samozřejmě hlubší důvody. V čem je jejich podstata?

Výsledky jakékoliv lidské činnosti — a platí to i o výsledcích duchovní produkce člověka — nesou na sobě pečeť doby. Bývá to obvykle výběr tematu, v němž se více nebo méně zprostředkovaně reaguje na dobovou situaci, dále pak metodologické zvládnutí řešení nastolených problémů, při němž často hraje rozhodující roli „umístění“ autora v konkrétní sociální situaci a jeho sociální a třídní „příslušnost“. Je to i v neposlední řadě stupeň rozvoje dané oblasti, s níž problémy souvisí, a z toho vyplývající možnost zaujetí — k charakteru problémů — adekvátního teoretického stanoviska atd.

Skutečnost, že i po delším časovém odstupu lze navázat s námi uváděnou prací plodný kontakt, svědčí o autorově úspěšném zvládnutí marxistické dialektické materialistické metody. Je s ní možné navázat takovýto dialog na základě přímo v ní obsažených „aktuálních“ momentů. Současně pečeť dobových determinant nepůsobí jako pouhá dobová omezení. Důsledky dobových určení jsou zčásti „vstřebány“ časem, zčásti — díky historickému vývoji

— přesahují svoji dobu jako součást „něčeho jiného“. Nejsou však překážkou pro možnost „zpřítomnění“, „časování“ práce, a to téměř ve všech jejich podstatných aspektech.

Celá práce se skládá ze tří relativně samostatných částí. V první, nazvané *Problémy filosofie dějin před Marxem*, podává autor charakteristiku předmarxovského historismu se zvláštním akcentem na naturalistický historismus F. Bacona a J. G. Herdera. Dále si pak všímá řešení úhelného problému domarxovské filosofie dějin — problému nutnosti a svobody ve filosofii Kanta, Fichta, Schellinga, resp. Spinozy. Hegelova filosofie dějin, představující vrchol domarxovské filosofie dějin, je analysována z hlediska sociálně historických a teoretických kořenů, jakož i sociálního zaměření.

V druhé a jistém smyslu ústřední části práce — *Marx a překonání filosofie dějin* — se autor soustřeďuje na vymezení základních rysů marxistické materialistické koncepce dějin, na vymezení jejich podstatných rozdílů ve smyslu překonání vrcholu domarxovské filosofie dějin tak, jak je prezentována v díle Marxova „antipoda“ Hegela a ve filosofii Feuerbachově. Zároveň jsou vymezeny nosné principy Marxovy dějinné materialistické koncepce. Charakteristiku této části, jako „ústřední“ v celé práci, je možné chápat tak, že v ní je obsáhle podán charakter způsobu překonání domarxovské filosofie dějin a současně nastíněna i východiska hodnocení toho, co je nazváno v závěrečné třetí části jako „buržoasní alogický historismus období imperialismu“.

Autor se v ní soustřeďuje na kritickou analýsu a charakteristiku „krize historismu“, její projevy a pokusy o její řešení. Z postav filosofie dějin německého novokantovství si autor hlavně všímá představitele bádenské školy H. Rickerta.

Jestliže z celé práce vyzáhuje mimořádná současná angažovanost autora, prezentujícího a hájícího teoretické základy bytostně humanistického proletářského so-

cialistického světónázoru, nepůsobí proto překvapivě závěrečná část publikace, v níž je reagováno na nejtemnější fenomen období krize buržoasního zřízení — fašismus a jeho ideovo-teoretické zdroje. Spenglerova filosofie dějin vystupuje jako její projev i paralela.

Co na práci snad nejvíce zaujme, je její zajímavá výstavba. Vzpomínaná relativní samostatnost jednotlivých částí práce je rubem jednoty obsahu, metody zpracování tematu a v neposlední řadě i záměrů do práce vložených. Vzpomínali jsme již na jiném místě, že „ústřední“ části celé práce je část druhá — *Marx a překonání filosofie dějin*. Je jakýmsi „mostem“, resp. „společným jmenovatelem“ obou zbývajících (předchozí i následující) částí. V textu se tato funkce realizuje „dvojjediným“ zaměřením. Předně je to zaměření sledující cíle kritické komparace. Autor, lze říci, je v první a třetí části práce orientován převážně kriticko-analyticky vůči různým domarxovským i postmarxovským pojetím buržoasního historismu, tak jak se projevují v různých historiosofických koncepcích. Hodnotící stanoviska a východiska nejsou explicitně systematicky vyslovena. Projevují se zde spíše jako tušený horizont. Autor jakoby hledal po zvolenou metodu (komparace) zdůvodnění. To, co se nachází na těchto místech textu v „tekutém stavu“, dostává právě v druhé kapitole podobu „krytalu“, s pevnou stavbou a vnitřními vazbami.

Dalším aspektem záměru, který autor sledoval zejména vnitřním uspořádáním druhé části práce, je její fungování jako „reflektujícího prostředí“. Metoda komparace, pracující spíše s hledáním podstatných rysů, abstrahující od detailu a odmítající úplnost deskripce, logicky současně směřuje k pozitivnímu načrtnutí nosných idejí marxistického materialistického pojetí dějin.

Dokazuje to i samotná výstavba námi hodnocené druhé kapitoly. V paragrafu 8 (*Marx a problémy filosofie dějin. Marx a Hegel, Marx a Feuerbach*) podává autor

charakteristiku způsobu překonání vrcholu domarxistické filosofie dějin v osobnostech Feuerbacha a Hegela. I když zde není znovu proveden současně retrospektivní návrat formou obdobné kritické komparace základních principů marxistického pojetí dějin a podstaty historismu na jedné straně a různých typů domarxistické filosofie dějin na straně druhé (toto není nutné právě proto, že k „zrušení“ jedné etapy a „povýšení“ na druhou etapu došlo už v rámci domarxovského historismu, a to právě v historiosofických koncepcích Hegela a Feuerbacha), vyznívá zcela přesvědčivě a zdůvodněně autorova charakteristika, hovořící, že Marxova filosofie dějin „principiálně překonává i antihistorický princip technologické a experimentální praxe, nastolený v Baconově teorii poznání, i historický, ale zároveň nazíravý, veskrze teleologický princip vývoje, rozpracovaný v Hegelově dialektice... Marxova filosofie dějin je filosofií lidí, kteří sami tvoří dějiny a kteří jsou tedy schopni pochopit, jak se dějiny tvoří a v jakých obdobích se zákony utvářejí, a vývoje lidských společenství se stávají jakoby průzračnými pro samotné účastníky historického procesu“ (2, s. 297).

V paragrafu 9 hovoří Asmus o problému monismu společenských a přírodních věd. Metodologicky se zde uplatňuje námi vzpomenutý obecný princip. Monismus sociálních a přírodních věd, resp. odvozeně i využití monistického hlediska při klasifikaci přírodních a společenských věd, k jehož narušení dochází zejména v novokantovské filosofii dějin, je důsledkem opuštění „subjektivního“ revolučně praktického stanoviska, kterého v domarxistické filosofii pro její převážně nazíravý charakter dosaženo nebylo a který historismus období imperialismu vědomě opustil, resp. na něj záměrně resignoval.

V paragrafu 10 jsou řešeny jedny z nejzávažnějších problémů marxistické filosofie dějin. Především jde o problém společensko-ekonomické formace. Asmus poukazuje na metodologický význam ter-

mínu sociálně ekonomické formace: „Charakteristika společenské situace, která v rámci každé společenské formace určuje zákonitost konání lidí, je pro každé konkrétní období a zemi vždy konkrétní. Tuto konkrétnost analýsy je možné dosáhnout metodou zkoumání společenských vztahů, kterou vypracoval Marx.“ (2, s. 311) Tato kategorie se stává „horizontem“, v rámci něhož jsou analysovány problémy jednoty historického procesu (problém kontinuity a diskontinuity historického procesu), dialektika všeobecného, zvláštního a jedinečného v dějinách atd.

Následuje pak problém dialektického překonání dichotomie nutnosti a svobody, a to vymezením jejich reálných subjektivních a objektivních předpokladů (paragraf 11).

Poslední paragraf námi zkoumané druhé části je pak jakýmsi opětným podtrhnutím praktického, zainteresovaného, zaangażovaného charakteru marxistické filosofie vůbec a materialistického pojetí dějin jako jejího uzlového bodu zvlášť. „Marxismus, který nevznikl jako dogma, ale jako návod k činnosti, zůstává věrný této své podstatě, hlavně v aplikaci na dějiny. Právě v historickém poznání dochází k největšímu rozvinutí dialektické jednoty teorie a praxe, právě tu zaznamenává svoje největší vítězství. V tomto smyslu je možné říct, že Marxovo učení o diktatuře proletariátu je vyvrcholením všech koncepcí filosofie dějin, které kdy vznikly. Toto učení svými principy i detaily slouží velké praktické věci: osvobození proletariátu a zároveň i celé současné společnosti... Toto učení, zrozené z obrovských praktických problémů, ... má v sobě zároveň všechny znaky výsostně vědecké teorie.“ (2, s. 346)

Asmusova práce představuje na svoji dobu — a to šíří záběru i mírou zvládnutí problematiky — skutečně impozantní nárys marxistické materialistické filosofie dějin, a to ve všech jejích podstatných určeních. Recenze mohla poukázat pouze na nejzávažnější. K zvýraznění předností prá-

ce, v té podobe, v jaké se s ní setkává čtenář u nás, nesporně přispělo i velmi zdařilé přetlumočení do slovenského jazyka,

pořízené M. Zigem, jakož i do problematiky vhodně uvádějící studie J. Suchého.
Theodor Hudeček

LITERATÚRA

1. ASMUS, V. F.: Marx a buržoázy historizmus. Pravda, Bratislava 1973.
2. ASMUS, V. F.: Izbrannye filosofskije trudy, tom II. Moskva 1971.

PRÍSPEVOK K DEJINÁM SOVIETSKEJ FILOZOFIE

A. F. Okulov, *Sovietska filozofická veda a jej problémy*. (Krátky náčrt. Moskva 1970)

Obsiahla a bohatá tvorba sovietskej marxisticko-leninskej filozofie je nepochybné už od začiatkov formovania našej marxistickej filozofie v centre jej pozornosti. Od vzniku Sovietskeho zväzu, od historického medzníka VOSR, ktorý bol medzníkom v celej kultúrnej a najmä vedeckej tvorbe v ZSSR, marxistická filozofia tu postupne dosiahla závažné výsledky. V súčasnosti ešte väčšmi než predtým je sovietska marxistická filozofická tvorba inšpiračným zdrojom našej marxistickej filozofie. Preto aj dejiny sovietskej marxistickej filozofie majú pre našu marxistickú filozofiu nemalý význam.

Stručný a pritom obsažný náčrt vývinu sovietskej filozofie v období od vzniku Sovietskeho zväzu až do súčasnosti nám poskytuje práca sovietskeho historika filozofie A. F. Okulova, *Sovietska filozofická veda a jej problémy*. (Sovetskaja filosofskaja nauka i jejo problemy. Kratkij očerk.) Moskva 1970. Autorovým zámerom, ako sám v úvode hovorí, bolo podať krátky náčrt vývinu sovietskej filozofie so zameraním na posledné desaťročie a rozanalyzovať vedecké bádania na mnohých problémoch stojacich v súčasnosti v centre pozornosti sovietskych filozofov.

Kontinuitu sovietskej filozofie predstavuje predovšetkým leninizmus, dielo V. I. Lenina a jeho dedičstvo. Marxisticko-leninská filozofia v Sovietskom zväze prešla spolu s rozvojom sovietskej spoločnosti niekoľkými etapami, ktoré síce nemožno ostro ohraničiť, ale majú isté charakteris-

tické črty. Ako autor načrtáva, prvá etapa v znamení Októbrovej revolúcie, ďalej druhá polovica dvadsiatych a začiatok tridsiatych rokov sú charakterizované štúdiom prác klasikov marxizmu-leninizmu. V nasledujúcom období boli v centre pozornosti otázky spojené s budovaním socializmu v ZSSR. Päťdesiate a šesťdesiate roky tvoria ďalšiu fázu v sovietskej filozofii (autor tu poukazuje na diskusiu o predmete marxistickej filozofie, trvajúcu až dodnes). Po XX. zjazde KSSZ charakterizuje teoretickú prácu sovietskych filozofov návrat k hlbšiemu rozpracovaniu leninského dedičstva, analýza súčasných koncepcií spoločenského rozvoja, štúdium problematiky prírodných vied a hlbšia analýza filozofických prúdov súčasnosti (s. 15). Odstraňovanie zvyškov kultu osobnosti sa priaznivo odrazilo aj vo filozofickej vede.

Podľa autora v súčasnosti sústreďuje sovietska filozofia svoje bádanie v nasledujúcich smeroch: „leninská etapa rozvoja filozofického myslenia a súčasná kritika filozofického dogmatizmu a revizionizmu; dialektika súčasného spoločenského rozvoja a svetového revolučného procesu; filozofické a sociologické problémy budovania komunistickej spoločnosti, rozvoja socialistickej kultúry a formovania nového človeka; história a teória materialistickej dialektiky, logiky a teórie poznania; filozofické problémy súčasnej prírodovedy; problémy histórie marxistickej filozofie; dejiny svetovej filozofie a filozofia národov ZSSR; kritika najzávažnejších prúdov